

Újszászy Kálmán

Két nap a Hegyközben

Nyíribe Szabó Zoltán dr. teológiai tanárral és teológiai akadémiánk öt regőscserkészével érkezünk meg az Újhelyből induló Hegyközi vonattal,¹ úgy délután fél három tájban. Az idő ragyogóan szép őszi nap, és szokatlanul meleg. Az állomáson, ami tulajdonképpen csak egy fatábla által jelzett megálló, Hörcsik Lajos református lelkész, Rácz József református tanító, az egyházi és a lelkész kutyája várt. Nemrégiben szedte fel ezt az állatot a nagy állatbarát hírében álló fiatal, 31-32 éves pap, valahol az egyik szomszéd községben.

A megállótól szelíden emelkedő domboldalon vezet egy utacska a falu kertjei felé. Jobbról egy vitézi telkesnek pár éve telepített gyümölcsösét látjuk, balról a már Kisbózsváig vezetett bekötőút kívánkoznék errefelé a vasút mögött húzódó domboldalon. Csak kívánkoznék, mert amint a nagytiszteletű úr mondja, a nagybirtokos gróf nem erre akarja vezetetni, hanem egy olyan irányba, amely nem a falu, hanem az ő gazdasági érdekeinek jobban megfelel. Hogy ki fog győzni ebben a kérdésben, a falu-e vagy az uradalom, azt még nem lehet tudni. Egyelőre az az eredmény, hogy a szomszédos Komlóásra bevezető úton kívül nincsen egyenes összeköttetése a falunak a pálháza-telkibányai országúttal.

Négy-öt perc alatt felkapaszkodva arra a dombra, amelyen a falu is részben fekszik, előttünk van a Hegyköz egyik legszebb tájképe. A füzéri vár mögött a Milic, Órita és Tolvaj zárják le észak felé a képet; talán a legtermészetesebb határok ebben a csonka hazában. Nyugat felé a telkibánya-pányoki hegyek, délen a Hegyalja északi oldalának meredek hegyei és keleten a már megszállt területen elnyúló zempléni sziget-hegység. Itt belül domb-domb hátán, patakok, szántók és erdőfoltok alkotnak egy tökéletes tájegységet. Nemcsak mi állunk meg e helyen, de a művész szem is innen tudja egyik legszebb perspektíváját kapni a Hegyköznek. A nagytiszteletű úr szerint néha-néha megfordul itten egy újhelyi festőművész, hogy újra meg újra megpróbálja a lehetetlent: visszaadni ennek a tájnak utolérhetetlen szépségét és színeinek ragyogását.

Egy udvaron át – ahol a kerítés mellé szénaszárító rudak voltak állítva, mutatva, hogy a táj már nedves és páradús annyira, hogy a szénaboglyákat karón kell szárítani – jutunk a templom elé a falu főutcáját alkotó kis völgybe, és onnan kapaszkodunk a szomszéd dombra, amelyen a parókia fekszik. A parókia kertje egészen az útig lenyúl, és széles, gondozott út vezet a belsőségen át fel a domb oldalában fekvő épületig. A sok futórózsa a tornácon és az őszi dér által már elpusztult virágágyak a kertben is

mutatják, hogy virágszerető ember a ház gazdája. Tisztaság, rend mindenütt, és valami komoly nyugalom az egész portán. A parókiát mostanában építette át a gyülekezet, de a lelkész elejtett szavaiból arra lehet következtetni, hogy a több ezer pengős költséget legnagyobb részt maga fedezte és fogja fedezni az összeget "előlegező" lelképásztor. A lakás legényemberé, de így is rajta ül gazdája ízlése mindenén. A előszobában a fehér falakon zöld posztóval behúzott fatáblákon vadásztrófeák, kisebb részben a lelkész vadászlelkéi, nagyobb részben úgy gyűjtötte másoktól. Az ajtó mellett modern fogas. Az ajtók fehérre festve, az udvarra nyíló kilincsnélküli angol zár. A tolvajok ellen védekezik így a pap. Még egy másik segítő eszköze van ebben a védekezésben. Valahogy elterjedt a falubeliek között, hogy kísértetek vannak a parókián, s ezt maga a lelkész is megerősítette többek előtt a falubeliek közül. Természetesen azzal a céllal, hogy az esetleges tolvajokat ezzel is távol tartsa. Sikerült is ez neki egy darabig, de azután újra elveszett egy és más a parókiáról. A végén a csendőrok derítették ki, hogy két polgárista fiú volt a tolvaj, akik bejáratosak voltak a parókiára. Látogatásunk idején mindkét fiú Újhelyen volt a törvényszéken, szegény szüleik bánatára, akik sok gyermekük közül csak ezt a kettőt tudták taníttatni valahogy, s azokkal is így jártak. Mondja a lelkész, térden állva kérték őt, hogy segítsen eltussolni valahogyan az ügyet. Ő nem is tett feljelentést, de a fiúkat mégis elvitték, miután a csendőrség rájuk bizonyította a tolvajlást. A református pap és a különben igen szegény sorsú család állítólag még így is jó viszonyban vannak egymással.

Az előszobából jobbra és balra egy-egy szobába, szemben pedig a konyhába nyílik egy ajtó. A jobboldali szoba még nincs padlózva, a belevaló bútort Újhelyben tartja beraktározva a lelkész. A baloldali szoba fehérre meszelt, világos, tágas helyiség. Néhány öreg, valószínűleg a lelkész szüleitől való bútor, egy finom, modern - mintás szőnyeg, virágállványon muskátli, krizantém és meglepően sok könyv két vagy három könyvespolc. A falakon pár kép, egy harangszavú és egy kakukkos falióra. Egymás után ütnek, és a kettejük közötti kontraszt feltűnő, de nem bántó. Az egyik könyvespolc oldalára elemmel működő villanycsengő van felszerelve, mutatva azt, amit eddig nem vettem észre, ti., hogy a külső ajtóra csengő van felszerelve. A könyvek között, a sok teológiai munka és prédikációs kötet mellett ott látom a Magyarország Néprajza² négy kötetét és gazdagon képviselve a modern szépirodalmat. Különösen sok az életrajzi regény. Ezek lehetnek a kedvencek, ha ugyan nem a csillagászati munkák. A pap, mint a magányos emberek, nagy csillagász. Az egyik könyvállványa tetejéről beszélgetés közben kartonlapot vesz le, és azon mutogatja a csillagos égnek általa készített rajzát. A szobából, amelyet nappalinak lehetne nevezni, egy kisebb szobába jutunk. Ez a dolgozó. A belső fal mellett a századvég stílusában készült pácolt, faragott asztal, rajta az írókellékek mellett sok újság. Úgy látszik a nagytiszteletű úr a Pesti Naplót³ olvassa, bár valamelyik jobboldali napilapból is láttam néhány példányt. Feltűnik a sok egyházi lap mellett a Szép Szó,⁴ az ifjú liberalizmus folyóirata. A dolgozóból, amely egyúttal háló is lehet, a fürdőszobába nyílik az ajtó. Vidéki körül-

ményekhez képest pazarul van berendezve. Szép kád, mosdómedence, jó tükrök és megfelelő padlózat. A vízvezeték is ő csináltatta. Kézi szivattyúval nyomják fel a vizet a padláson levő tartályba.

Ebédelünk. A papnak öreg főzőasszonya van, és annak szép magyarosan öltözött 12-14 év körüli lánykája hordja fel az ételt. Ebéd után felolvas egyet novellái közül a vendéglátó házigazda. Arról van benne szó, hogy a kutya többet ér mint az ember. Maga a téma ismerős újsághírre támaszkodik, amely szerint valamelyik ráérő tudós kiszámította, hogy anyagát tekintve mennyit ér az ember. A feldolgozás módja szép, és jellemző lehet írójára. Benne egy kutya meg a gazdája beszélgetnek egymással. Magányos sétáin mindig követi a nagytiszteletű urat valamelyik kutyája, és mivel nincs kivel, vele beszélget. Míg a felolvasás tart, rátéved a szemem a fehér abroszon dísznek használt szöttes kendőre. Nem annyira a színes minták, mint inkább a felirata érdekel. Ez van ráírva: "Gyógyításért". Rózsaszín betűkkel szötte bele valaki. Mikor érdeklődni kezdek, megtudom, hogy a kendőt tényleg gyógyításért kapta a lelkész. Az orvos messze van, Pálházán, és lévén az egyetlen orvos az egész Hegyközben, elfoglalt is nagyon. Így az emberek a faluból a lelkészhez jönnek. Először csak kis házi patikáját vették igénybe, de lassan-lassan nehezebb ügyekben is hozzá fordultak. Elterjedt valahogy a híre, hogy különösen a sebek kezeléséhez ért. Ma már ott tart, hogy könnyebb operációkat is megcsinál, és maga az orvos is hozzáküldi a falubeli betegeket kötözésre egyszeri kezelés után. Mondja, azt beszélik róla a faluban és a környéken, hogy hatalma van, és most már a szomszéd faluból is jönnek hozzá másvallásúak is. Nem tudja elküldeni őket, ajándékaikat sem lehet visszautasítani. Most is egy liba hízik a kamarában; valamelyik szomszéd falusi katolikus asszony ajándéka a gyógyításért.

Az alkonyatba nyúló ebéd után felnézünk a kertbe. A parókia mögött terül el ez a hatalmas darab föld, rajta a lelkész által ültetett 360 gyümölcsfa. Két-három éves ültetések. Valamennyit a gazda gondozza, metszi. Az ültetés is az ő jelenlétében folyt le. Ismeri is minden fáját. Ezekkel is beszélgetni szokott, miközben nyesegeti őket. Kehely alakúra van nyesve a legtöbb. Mondja, nagyon jóízű alma és szilva terem a faluban, és az értékesítésnek, ha termővé lesznek a fák, nem lesz semmi akadálya. Néhány öregebb fa is van a kertben, ezeknek termését mind el tudta helyezni, sőt el tudott volna helyezni tízszer annyit is, csak lett volna. A kert végében nyúlik a falu újabb utcája, szép, hosszú, nagyobb részt amerikai pénzen szerzett házakkal. Mint az egész Hegyközből, Nyíriből is sokan megjárták Amerika bányáit a háború előtt, de amint a házak mutatják, sokan haza is jöttek.

Nem sokkal azután, hogy visszamegyünk a parókiára, harangoznak. Nem szokás ugyan ebben az időben az istentisztelet, de a regősök és vezetőjük Szabó Zoltán dr. vállalták a szolgálatot. A rendkívüli alkalomra szívesen gyűl egybe a falu református népe. Körülbelül kétharmadát teszik a falu összlakosságának, és vagyoniilag jobb módúak egészségben véve egy fokkal, mint a kisebbségben levő katolikusok. A templom a legtöbb falusi templomtól eltérően kopott fehérségében is hangulatos és stílu-

sos kis épület. Tornya nem a végében, hanem a közepén helyezkedik el, kertjét pedig kőfal veszi körül. Ez az egésznek város jelleget ad, és emlékeztet arra az időre, mikor még a templom valóban menedékhelyként is szolgált. Maguk a falubeliek azt mondják templomukról, hogy a faluval együtt hozták ide. Régen ugyanis nem ezen a helyen feküdt a falu, hanem valahol a mai Kápolnatanya környékén. Maguk a falusiak sem tudják, miért költöztek át ide, de régi házaik köveivel együtt a régi templomot is idehozták. Ha ez így volna is, akkor is kétségtelen, hogy a templom mai formájában nagyjából a régi templom formáját hordozza, és a kökerítés nem egyszerűen annak a ténynek következménye, hogy bőven van a faluban kő, hanem talán lemásolása a régi templomkerítésnek. Nyírőről ugyanis azt mondják, hogy huszita település, templomát is husziták építették eredeti helyére. Ha ez így van, akkor a templomkerítés valóban szolgálhatott az építők számára védekező helyül is. A gyülekezet renováltatni készül mostanában a templomot. Félős, hogy ezt a kerítést, amely az esetleg megvalósítandó bekötőútnak útjába esnék, lebontják. Kár, mert hozzátartozik a templomhoz, amely vele együtt adja a Hegyköz legsajátosabb és legmesszebb múltra visszautató templomképét amellett, hogy történeti jelentősége, ha a fenti módon is, de szerintem valószínűnek látszik.

Belülről bizony az úrasztalán égő két lámpa, mindkettő a lelkészé, is megmutatja a javításra szorultságot. Kopott, izléstelenül kifestett falak, rogyant padok, szűk, kényelmetlen papszék, hámló mennyezet. Közepén az úrasztala felett primitív, de kedves mázolás: kehely, és ha jól emlékszem, körülötte az ismerős búzakalász, vagy szőlőkoszorú. Ennek, valamint a templomfal festésének stílusa azt mutatja, hogy valamikor a század első évtizedében renováltathatták utoljára a templomot. Ez az akkori papnak és az akkori izlésnek sivár dokumentuma.

Este van, előző vasárnap nem volt hirdelve az istentisztelet. Az idő megengedi még a mezei munkát napnyugtáig, de így is elég szép számmal vannak a templomban. A papszéktől balra férfiak, velük szemben a nők ülnek. Feltűnő, hogy a nők székei felett a karzat zsúfolva van legénnyel. Bizonyára nem azért, mert a nők széke felett van, hiszen az első sor kivételével nem lehet onnan lelátni a padokra, hanem egyéb okai lehetnek. Valószínűleg a lelkipásztor személye vagy munkája az oka annak, hogy az a réteg látszik legtéljesebb számban képviselve lenni a templomban, amelyik máshol a legkevésbé látogatja azt. Később is az a benyomás erősödött meg bennem, hogy itt nem annyira asszonygyülekezettek állók szemben, mint sok más helyen. A katedrával szemben az úrasztala előtti térségen a férfiak padjához tolvá gyenge harmónium. A tanító vezeti vele a gyülekezet énekét, amelyet egy harminc év körüli férfi diktál mellette. Az éneket nem túlságosan nyújtják, de az ismerős magas hangon éneklük. Igehirdetés közben mozdulatlanul ülnek, és arcuk nem árul el különösebb érdeklődést. A férfiarok megviseltek, merevek. A szombat esti borotvátatlanság miatt elhanyagoltnak látszanak. A nők arcát a világítás nem mutatja olyan élesen, hogy meg tudnám őket figyelni. Merevségük akkor sem hagy fel, amikor a regösök műsor-számmal következnek, csak a legények karán látszik valami kíváncsi mozgolódás.

Talán egy más világ, a város, a kultúra vágya él élénkebben bennük? Ennek jelentkezősét látják a szereplő cserkészruhás teológusokban, ez mozgatja meg érdeklődésüket. Ezt az érzésemet csak erősíti bennem a lelkipásztor arca, aki most nem a papszékben, hanem a szomszéd falu katolikus jegyzőjével együtt a férfiak sorában az első padban ül. A jegyző vacsorára hivatalos a paphoz, de egy rádioprédikációját hallgatta március 15-én az igehirdetőnek (dr. Szabó Zoltánnak), és most szemtől szemben is hallgatni és látni akarja azt, aki a rádióbeszédében erős hatást gyakorolt reá. Mondom, úgy ül ott a fiatal pap, mint egy darab más világ ebben a gyülekezetben. Nem idegen; azt nem lehet mondani, de érzékelhetően más, mint a gyülekezet. Sok református templomban határozottan az az érzése az embernek, hogy a papszékben ülőnek csak az öltözete más, mint a gyülekezet férfitagjainak. Ők maguk azonban egyek a gyülekezettel. Nem léleken, hanem színvonalban, gondolkozásban; ezt az arcuk is elárulja. Ennek a papnak arcán semmit nem látok ebből az azonosságból. Ugyanolyan mereven ül, mint gyülekezete valamennyi tagja. Nem az igehirdetőre, hanem előre néz, mint valamennyien, mégis húsba és vérbe öltözött dokumentuma egy a falutól nem annyira idegen, mint alapjaiban ismeretlen világnak, egy magasabb rendű, finomabb életmódnak, egy a szó legnemesebb értelmében vett úri világnak és magatartásnak. Mintha a karzaton elhelyezkedő legénysereg papján keresztül nem annyira az evangéliumnak, mint ennek az úri, finomabb, csiszoltabb világnak az igézetében élne, és ezzel az érdeklődéssel fordulna a vendégek felé.

Kijövre nem teszünk a perselybe. Este nem szokás, mondja a pap. Félóra múlva már az iskolában vagyunk. Kihirdették a templomban, hogy a regösök műsoros estjére hivatalos az egész község felekezeti különbség nélkül. Most odavonul mindenki. Amikor az udvarra érünk az esti sötétben, nagy csomó cigarettázó, beszélgető férfi áll a kivilágított ablakok előtt. A pap egyetlen szavára eloltják vagy eldobják a cigarettát, és bevonulnak az iskolába. Tágas, nagy iskolaterem, több helyen gerendákkal feltámoogatva a mennyezete és az oldala. Már két hete nem tanítanak benne, mert a szakértő alkalmatlannak és veszélyesnek nyilvánította. Most mégis tele van. Nem annyira gyerekkel, mint felnőttekkel. Itt már az eladó lányok közül is sokat látok. Sokan nem jönnek be, hanem kívülről az ablakon keresztül hallgatják az előadást. Köztük a jegyző is. Amint megtudom azért, mert az iskola alkalmatlannak nyilvánításával egy kis suskus történt. Tény, hogy az iskolaépület rossz, de még el lehetne szüregségből tanítani benne. Régen járnak már a minisztériumot az atyafiak iskolaépítési segélyért, de hiába. Most aztán ehhez az eljáráshoz folyamodtak. Kívül-belül jól megtámogatták a falakat, alkalmatlannak és életveszélyesnek nyilvánították az épületet, nincs tanítás, és várják a hatást. A jegyző azért nem jött be, mert ezáltal összeütközésbe kerülne az általa is igaznak tanúsított és az iskola alkalmatlanságát igazoló irattal.

A pap, tanító, tanítóné és jegyzőné, aki református, kivételével a község falubeli parasztokból áll. Ha a templomban merevarcúak voltak, itt éppen az ellenkezőjét figyelhetem meg. Várakozás és őszinte érdeklődés mindenütt. Úgy látszik, az előbbi

csak a templomban használatos arc, vele öntudatosan vagy öntudatlanul az alkalom komolyságát akarják kifejezni. Az is lehet, hogy valami régi, a templomi viselkedést szabályozó regula áll a szokás mögött. Most meglepően könnyen oldódnak. Az asszonynépség egészen elvész a műsorszámokban, és a férfiak együtt mozognak belülről is az eseményekkel. Hol ünnepélyesek, mint a műsorszám, hol nevetnek gátlás nélkül, könnyük csordultáig. Amikor egy szomszéd falusi tárgyú novellát ad elő az egyik szereplő, tetőfokra hág az érdeklődés, mutatva azt, hogy mégis csak az van hozzájuk legközelebb, ami az ő világukhoz kapcsolódik. Lehet ugyan, hogy egy kevés malícia is van bennük. Jól esik a szomszéd falusiakon nevetni. Belépődíj nem volt, de elmenőben el-elmondogatják: "Ilyenre szívesen befizetnének minden szombat este." Műsor után a fiúkat elviszik szállásra és vacsorára vendéglátó gazdáik. Mi vacsora előtt még egy fiatal házaspárhoz tekintünk be, Horváth Lajoshoz, aki másfél évvel ezelőtt nálunk volt a népfőiskolai tanfolyamon.⁵ Új lakása még nincsen teljesen készen, ezért az öregekhez vezet el bennünket. A pitvarban fiatal felesége iskolásan pukedlizva nyújt kezet. Ha jól tudom, a párházai malmos leánya, így jómódú családnak aránylag jól nevelt gyermeke. Az öregek a hátulsó házban vannak, az első házban pedig megterített asztal mutatja, hogy vártak. Sütemény, jó bor. A fiatal gazda papírszalvétát készít minden vendégnek. A pappal együtt eljött a segédjegyző is, meg az a teológus, aki Horváthéknál lesz vacsorán és szálláson. Beszélgetünk. Végtelenül hálásan emlékezik a népfőiskolára. Addig, mondja, sohasem becsülte a tanult embert, de ott együtt lakott a teológusokkal és látta, mennyit kell küszködniük és szűkösködniük a diplomáért. Az előadások közül Móricz Miklós⁶ előadásai fogták meg a legjobban, ami azért érdekes, mert ezek voltak a legnehezebb előadások, és ezek próbálták elvi alapokat megmutogatni a hallgatóknak. Ha gyermeke lenne, maga is szeretné taníttatni, ha nem is mind, de legalább valamelyiket. Amikor arról beszél, hogy a népfőiskola előtt szinte gyűlölte az úri embert, a pap és segédjegyző tagadólag rázzák fejüket. Nem ellenségesen, hanem melegen, szeretettel. "Sohasem volt maga olyan, hogy gyűlölt volna"- mondják. Én azonban látom, amit maga a volt népfőiskolás is újra meg újra erősít, egy szakadékot hidalt át benne az az egy hét és két nap, amíg Patakon lehetett.

Vacsorán a lelkésznel vagyunk. A színhely ugyanaz, csak a szereplők mások. Szabó Zoltán dr. és kívülem a jegyző, jegyzőné és a tanítóné még a pap vendégei. Böven eszünk és iszunk. A társalgás nem ad semmi különöset. A jegyzőné, aki a főhelyen ül, meg-megbosszantja a papot, de csipkelődései mögül is kitészik a fiatalember egyéniségének megbecsülése, valamint reformátusságához való szilárd ragaszkodása. Egy kicsit zavarba jön, amikor a pap elárulja róla, hogy a múltkoriban is szép ajándékot adott az újhelyi eklézsiának. Valószínűleg odavaló. Még a legérdekesebb a társalgás akkor, amikor a jegyzői lak épüléséről beszélnek. Nyíri a füzérkomlói körjegyzőséghez tartozik, ott épül most, szemben a grófi épülettel tiszta kőből az új jegyzői épület. A körjegyzőség eddig a szemben levő grófi épületben volt, s most

hogy kiköltözködik az uradalom, átépítetteti a lakást turistaszállónak. Hiszik a környéken, hogy jobb üzlet lesz, mint a radványi építkezés, pláne ha tekintetbe vesszük azt is, hogy kihasználatlan gyógyvíze van, amit bizony a radványi kastély parkjában hiába kerestek, nem találtak.

A vacsora vége felé megjön a tanító és a segédjegyző. Úgy látszik, Horváthéknál maradtak vacsorán. Még egy kicsit nyúlik a társalgás, de azután, amikor a 11-et elüti a haranghangú, meg a kakukkos óra, szedelőzködik mindenki. Nagy dunnás ágyban fekszem, és éjfélén túl beszélgetünk s pappal arról, amiről itt nem lehet írni: önmagunkról. Csak akkor nyugszunk el, amikor a szomszéd szobában Szabó Zoltán dr. eloltja a lámpát, és esti foglalkozását befejezve nyugovóra tér.

Reggelre szemeregni kezd az eső. A lelkész fél, hogy megakadályozza a gyülekezet együttes átvonulását Pusztafaluba. De meg kell szégyenülnie. Nyolc órára beharangoztak. Mire kilépünk a parókiáról, együtt van a templom előtt a gyülekezet színe-java. Feketeruhás férfiak. Javakorúak, öregek és legények vegyesen. Mellettük nők, minden korosztályból bőven. Még legkevesebben a gyermekek vannak. Ezeket ott-hon hagyták házörzöznek vagy egyéb okok miatt. Jól öltözöttek valamennyien. Derűsek, tiszták az arcok. A szombat esti ápolatlanság eltűnt a férfiakról, és híven tükröznek vissza egy közepesnél átlag magasabb termetű, inkább fekete, mint szőke magyar típust. Kővér ember nincs köztük egy sem. Inkább szikarak vagy szikkadtak. Ismerősként, de nagy tisztelettel és megbecsüléssel köszöntenek. Úgy látszik, már tudják az ilyen felvonulás módját, mert a papjuk egyetlen kézmozdulatára sorokba rendeződnek maguktól. Elöl kibontják a háromszínű hatalmas magyar zászlót, amelyet három ember visz felváltva. A tanító kikeres egy éneket az énekeskönyvből. A Jövel Szentlélek Úristen éneklése mellett elindul a körülbelül 100-150 főnyi menet Pusztafalu felé, hogy az ottani Szádeczky⁷ emlékünnepeyen testületileg részt vegyen. A három zászlós ember mögött halad a pap velünk kettőnkkel; utána a tanító. Azután a regösök, az asszonyok, a végén a férfiak. Mi ez? Református búcsú? Több annál. Demonstráció. Egy gyülekezet egységének lenyűgöző erejű demonstrációja, ugyanakkor bizonyágtétele önmaga és hite mellett. Amerre elhaladunk, be-beállnak a sorba a kapuban várakozók. Az éneknek csak akkor van vége, amikor a falu utolsó házait is elhagyjuk. Közben Szabó Zoltán dr.-ral beugrunk Horváth Lajos most épülő házába. Parasztház típus, de már van üveges verandája. Kikövezve még nincsen, de a sok virág már oda van sorakoztatva az ablakba. Az utcára nyíló szobában még árpa van szétterítve, de az udvari szoba már kész. Jó polgári hálósobabútor van benne. Belőle kis ajtó vezet a fürdőszobába, amelyet valószínűleg a pap példáján felbuzdulva és a népfőiskola hatásai nyomán építtetett az ifjú gazda. Abból, ha jól emlékszem, a konyhába nyílt egy ajtó, a konyha. "Hogy fel ne fázzon a fiatalasszony." A ház mögött már kész a beton trágyagödör. Egyebet nem láttam a nagy sietségben, de ez is elég volt. Horváth Lajos egy ideig lakatoskodott ugyan, de azután hozzájutott egy cséplőgéphez, azzal kereste apjával és testvérével a vagyont. Olyan szegények voltak, mint a többiek, mondja egy bácsi, míg Pusztafalu felé mendegélünk, de most három házuk van. Jól

vasalt, finom anyagból készült városi pantallóba van öltözve vasárnapra Horváth Lajos. Nyakkendője színe cseppet sem, rikító, kalapja is legújabb divatú, angol mintájú. Egészében nagyon diszkrét benyomást tesz. Nem tehetek róla, de megint a papot látom e mögött az öltözködés mögött is. Az egész öltöny a pap valamelyik szürke ruhájához hasonlít, mint ahogy az ő szürke posztóból készült lengyel bundájának a kurta formában való jelentkezése az a téli bekecs is, amelyet ugyanolyan anyagból és ugyanolyan prémmeel, az egyik, a sorban menetelő legényen látok.

Füzérkornlóst elhagyva, lassan egyik idősebb gazdaember mellé szegődöm. Csendesen és nagyon higgadtan beszél. A pusztafalusi elágazásnál mutatja a régi Ligetmajor helyét. Uradalmi birtok volt, de még a háború előtt felparcellázták, és megvették a kajataiak, pusztafalusiak meg a füzérik. Ma már csak kisebb köves foltok mutatják az uradalmi épületek helyét. Abban az időben - mondja – még lehetett földet szerezni az uradalomtól. Az akkori jószágigazgató szerette a népet, azon volt, hogy mennél több föld kerüljön a kezébe. Az uradalmi szántóktól szabadulni akart, csak az erdőket kívánta megtartani. Kétségtelen, hogy nem sok az uradalmi szántó a Hegyközön, de az is kétségtelen, hogy ez a kevés az egyetlen lehetőség még arra, hogy a növekvő falvak földhöz jussanak. "A mostani jószágigazgató (Onczay László magyar királyi gazdasági tanácsos) más politikát csinál. Nem adná el egy darab földjét sem az uradalomnak – mondja tovább. Sőt ha van alkalmas vétel eladó birtok, azt is megszerzi magának. Sokszor egészen ki darab földek is az uradalom kezére vándorolnak. Még a falvakban is igyekeznek belsőségeket szerezni, vagy ha ilyenek a birtokában voltak, akármilyen haszontalanok is, azokat az uradalom szempontjából ki nem engedi a kezéből. Így van a nyíri templom közelében is egy körülbelül 50 négyszögöles darabka terület az uradalom kezében." Azután külpolitikai kérdésekről beszélgetünk. A témát ő veti fel, és én felelgetek úgy, ahogy tudok. Katonaviselt ember. Amikor meghallja Szabó Zoltán dr-tól, hogy a pataki teológuscserkészek az elmúlt évek valamelyikében megfordultak a Gyilkos-tónál Erdélyben, örömmel érdeklődik az ottani dolgok felől. Valamerre ott lehettek az állásaik. Nagyszerűen emlékezik falvakra, városokra és eseményekre. Csak akkor hagyjuk abba a beszélgetést, amikor menetünk, amely ekkorra már a füzérkornlóiakkal és más falukból Pusztafalu felé igyekező emberekkel felnövekedett vagy kétszázra, elér Pusztafalu alá, ahol a füzéri leányegyház reformátusai csatlakoznak hozzánk. Lehetnek vagy ötvenen. Nagy koszorújukat két fehér ruhás lány viszi az így újra megnövekedett számú embersereg előtt. Ahogy az első házakat elérjük, és egy kis zöldágakkal díszített diadalkapun belépünk a faluba, a tanító rákezd egy egyházi énekre. Ezzel vonulunk a falun át a templomig. Itt úgy megállanak ezek a református "búcsúsok", mint a katonák. Nem emlékszem, hogy egy is kilépett volna helyéről közülük. Vagy tízpercnyi várakozás után papjuk kinyitítja a templomajtót. Szép rendben elfoglalják helyüket, szinte megtöltik a templomot. Azután már csak délután látom őket. Ebédidőben eső esett, elverte az út porát. Amint a

Keleti Gusztáv: Sárospatak, litográfia

határtól – ahova egy kis időre kisétáltunk Szabó Zoltán dr.-ral – visszafelé jövünk, az utcán sétálók közül megismerjük az egyik nyíri embert. Köszönt bennünket ő is. Csendesen jön mellettünk egy darabig, azután kimondja ami a szívéen van: "Mások ezek a pusztafalusiak, mint mi nyíriek. A nyíri nép híres összetartásáról. De a papjuk is más, mint a pusztafalusiaké. A pusztafalusi is derék ember, de éppen a pusztafalusiaknak való. Éppúgy ahogy a nyíri pap a nyírieknek. Finom ember a mi papunk – ezzel köszön el tőlünk – nekünk való!"

Valamelyik nyíri ember még azután érdeklődik, hogy mikor indulnak hazafelé. A másik nyugtatja, hogy majd indít a tiszteletes úr, akkor együtt megy haza a falu, úgy ahogy együtt jött. Így is lehetett, mert míg a pusztafalusi bokréta bemutatása folyt a régi iskolaudvaron, hazamentek a nyíriek papostul, tanítóstul, zászlóstul. Eggyel, a már említett szürke kabátos legénnyel még találkoztam a bemutatóra kíváncsi tömegben, de már az is indulóban volt. Szinte úgy látszott, hogy csak alkalmat keresett a velem való találkozásra. "Olvastam a tanár úr könyvit" – mondotta. "Melyiket?" – kérdeztem elcsodálkozva. "Azt, amelyiket a Rickertről írta." A filozófiai doktori disszertációmról beszél.⁸ Meglátta a pap könyvespolcán, és elvitte haza olvasni. Nem tudom, hogy a nyíri parasztleány merész vállalkozásán csodálkozom -e inkább, vagy annak a felfedezésnek örüljek, hogy a tiszteletes úr könyvtára nyitva van az érdeklődők előtt...!

Utószó

Dr. Szabó Zoltánra (1902-1965) és dr. Újszászy Kálmánra (1902-1994), a Sárospataki Református Teológiai Akadémia huszadik századi, korszakalkotó tevékenységű tanáira 2002-ben születésük századik évfordulóján emlékezünk. Szabó Zoltán a gyakorlati teológia, Újszászy Kálmán a filozófia professzoraként kezdte meg munkáját. Az utánuk következő lelkipásztori nemzedék felkészítésének különös módját választották: felismerték diákjaik mélyebb érdeklődését a gyülekezet és annak környezete iránt, szinte egyházzociológiai ismeretszerzési módszereket használva. Ezt a célt szolgálta az 1931-ben meginduló faluszeminárium, amely a teológia 1951. évi megszüntetéséig működött. Ennek révén a leendő lelkipásztorok jobban megismerhették környezetüket: nemcsak felületesen szemlélődtek, hanem lehetőségük nyílt a külső ismertetőjegyeket befolyásoló gondolatvilágot is megérteni. Ezt segítették elő más foglalkozások is, mint a munkatáborok, a regőscserkészlet és az évközi kiszállások. A két professzor ebben is példát mutatott. A fentiekben Újszászy Kálmán "Benyomásaim és megfigyeléseim Nyíriben 1937. október 24-25-én" című, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Adattárában található kéziratát közöljük. A szöveg jól példázza azt a mindenre kiterjedő figyelmet, amely Újszászy Kálmánt jellemezte. Olvasmányos, élvezetes stílusa olyan életszerű, hogy szinte vele együtt átéljük mi is ennek a látogatásnak minden mozzanatát.

A kézirat közlésével szerkesztőségünk folytatja azt a sorozatot, amelyben már nem élő pataki tanárok eddig kiadatlan munkáit tesszük közzé. A szöveget sajtó alá rendezte és az utószót írta Bilkay Ruth és Laczkó Gabriella, a jegyzeteket készítette Bolvári-Takács Gábor. Szabó Zoltánra lapunk idei 2. számában emlékeztünk Koncz Sándor: Szabó Zoltán teológiájának kibontakozása c. tanulmányának közlésével.

Jegyzetek

- 1 A Bodroközi Gazdasági Vasút első vonalszakasza 1913-ban nyílt meg, ennek továbbépitésével 1924-ben került sor a hegyközi szakasz megnyitására.
- 2 A magyarság néprajza (szerkesztette: Bátky Zsigmond, Györffy István, Visky Károly) Budapest, 1933-37.
- 3 Pesti Napló, 1850-1939 között megjelenő, a 20-as évektől polgári liberális szellemiségű politikai napilap.
- 4 Szép Szó, 1936-39 között megjelenő, polgári radikális és szocialista szellemiségű irodalmi és társadalomtudományi folyóirat. Alapító felelős szerkesztői Ignóty Pál és József Attila.
- 5 A sárospataki népfőiskola első tanfolyama a Teológiai Akadémia felügyelete alatt 1936 februárjában indult, vezetői Szabó Zoltán és Újszászy Kálmán voltak.
- 6 Móricz Miklós (1886-1966) statisztikus, író, újságíró, Móricz Zsigmond öccse.
- 7 Pusztafalu szülőtte volt Szádeczky-Kardoss Lajos (1859-1935) történész, egyetemi tanár, a kolozsvári egyetem rektora, az MTA tagja, nemzetgyűlési képviselő, valamint öccse, Szádeczky-Kardoss Gyula (1860-1935) geológus, egyetemi tanár, szintén a kolozsvári egyetem rektora.
- 8 Újszászy Kálmán: A tárgy problémája Rickert ismeretelméletében, Sárospatak, 1932.